

Ďalších 20 rokov zneuznania Rómov v Čechách a na Slovensku

(Slavomír Lesňák)

Ak by sme chceli pristúpiť k hodnoteniu 20 rokov českej (alebo aj slovenskej) samostatnosti, mali by sme si najskôr ujasniť, z akých pozícií a na základe akých kritérií chceme túto samostatnosť reflektovať či hodnotiť. Pozícia hodnotiteľa, či pozorovateľa totiž vôbec nie je taká jasná, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. V prvom rade je potrebné mať na pamäti, že tu samozrejme nepôjde o objektívny nález, hodnotenie má vždy relačný charakter (k útvaru ČR, SR, či ČSR). Hodnotiteľ môže byť občanom, môže túžiť stať sa občanom, môže smútiť po federácii, či po tom, čo bolo a pod. Hodnotiteľ môže dokonca hodnotiť fiktívnu Českú republiku (či SR), ktorá žije v jeho predstavách a s realitou nemusí mať nič spoločné. Majú však ostatní v hlave reálnejšiu Českú (Slovenskú) republiku? Ak sa na subjekt hodnotenia pozrieme z hľadiska Baconových idolov či z hľadiska personalizovanej postmodernity, zdefinovať pozície hodnotiteľa hádam ani nebude možné (sám s tým môže mať ťažkosti). A predsa by sme sa o to mohli pokúsiť - východiskom pre naše úvahy budú pozície získané aplikáciou evolučnoontologického pohľadu v environmentálnej etike.

Hodnotiaca pozícia

Hlavnou hodnotou, ktorá určuje presnejšie našu hodnotiacu pozíciu, je biofilná orientácia kultúry, z ktorej vyplýva niekoľko princípov na jej dosiahnutie a ochranu. Všetky sa samozrejme týkajú kultúry, od prírody samej nemôžeme nič očakávať. Princípy, ktorých aplikácia podporí v spoločnosti jej proprírodnú orientáciu, a teda i orientáciu na umožnenie zachovania kultúry ako takej pre budúcnosť sú nasledovné: princíp rozmanitosti, kontextuality, solidarity, participácie, bezpečnosti, zníženia spotreby, princíp (vzájomnej sieťovej) komunikácie. Tieto princípy budú v tomto texte tvoriť naše okuliare, ktorými sa na súčasnú Českú a Slovenskú republiku pozrieme (keďže majú výročie - narodeniny v ten istý deň, sú vlastne dvojičkami, okrem toho autor sa pohybuje v oboch štátoch, navyše – obe trpia podobné až rovnaké problémy).

Keďže by poskytnutý rozsah pre tento príspevok pravdepodobne nestačil ani len na vymenovanie týchto problémov, neostáva nám iné, ako náš pokus o zhodnotenie zaostriť na jeden jediný jav, ktorý nám o súčasnej Českej (a zároveň neoddeliteľne i o Slovenskej)

republike napovie viac. Základom tohto problému je jav, ktorý otriasa spoločnosťou hlavne v poslednom čase – sú ním neúčinné protirómske protesty. Jedná sa o jav, ktorý je aktuálny a má masový a aktivizačný charakter. Tento fenomén zasahuje do života občanov, trápi bezradných politikov, posúva do popredia extrémistov, hovorí sa o ňom v médiách - má celospoločenský charakter, preto podľa nášho názoru vypovedá o aktuálnom stave českej¹ spoločnosti.

Ako však chceme k tomuto problému pristúpiť z pohľadu environmentálnej etiky? Z vyššie uvedených princípov je práve princíp rozmanitosti tým, ktorý je základom multikultúrnej spoločnosti. Nie je potrebné na tomto mieste do podrobností rozvádzať, že tak ako znižovanie diverzity v prírode spôsobuje reťazové reakcie a úhyn ďalších živočíchov i celých druhov (a teda môže ohroziť celý lokálny ekosystém, čo ale platí i opačne – zvyšovaním diverzity sa život do ekosystému vracia), tak je rozmanitosť dôležitá i pre kultúru. Zvyšovanie rozmanitosti podporuje hodnotovú pluralitu a tým overovanie, prehodnocovanie a nakoniec aj aktualizáciu hodnôt a noriem celej spoločnosti. Relativizácia vedie ľudí k väčšiemu premýšľaniu a vo väčšine k tolerancii iných názorov a správania sa. Vo vede, filozofii či umení môže byť významným zdrojom inšpirácií, vzájomného obohatenia a koniec koncov predpokladom spoločenského pokroku. Naopak, prenasledovanie skupín iného zmýšľania, či chýbanie interakcie s ďalšími kultúrnymi okruhmi, môže znamenať výrazné ochudobnenie vlastnej spoločnosti (a jej úspechu).

Čo z uvedeného platí o Českej (či Slovenskej) republike? Spoločnosť na jednej strane rozmanitou je, avšak iba formálne: majorita a minorita vedľa seba existujú, ale akoby nemali záujem navzájom komunikovať, spoznávať sa, vzájomne sa inšpirovať a pod. Obyčajné existovanie kultúr „vedľa seba“ teda výhody rozmanitosti neprináša. Pri ohliadnutí sa na spomínané protesty sa skôr zdá, akoby platil opak. Prečo je to tak?

Dialóg a identita

Esej C. Taylora² Politika uznání (2001) do nami skúmaného problému prináša viac svetla: politiku multikulturalizmu³ spája s potrebou uznania skupín. Na to, aby sme vedľa

1 A podobne o spoločnosti slovenskej či maďarskej.

2 Taylor svoju etiku autenticity zakladá čiastočne na Herderovej myšlienke, podstatou ktorej je, že každý človek je strojom svojej vlastnej miery. Tento princíp originality prenáša Herder z jednotlivca na celé skupiny, národy

seba mohli existovať, je potrebné druhých najskôr vidieť a uznať... Pokiaľ k uznaniu neprichádza (alebo prichádza k zneuznaniu⁴), odráža sa to na identite neuznanej skupiny, ktorá utrpí ujmu. Toto neuznanie, resp. zneuznanie teda spôsobuje ublíženie, je formou útlaku. Môže totiž prísť k ponížujúcemu poňatiu seba samého. To spôsobí napríklad i to, že ponúknuté šance (z)neuznaná skupina kvôli zvnútornenému poníženiu nevyužije. (Taylor, 2001, s. 41). Celý tento proces opäť vyústi do bolesti, ktorá pramení z nedostatku vlastnej sebaúcty: „Pohrdání sebou samým se z tohto hlediska nakonec stalo jedním z nejmočnejších nástrojů jejich útisku.“ (Taylor, 2001, s. 42)

Tradované onálepkovanie rómskej menšiny v Čechách a na Slovensku ako „neprispôsobivých“ v tomto kontexte získava úplne iný rozmer. Ak si k tomuto zníženému sebavedomiu prameniacemu zo znevažovanej kultúrnej identity pripojíme fakt, že Rómovia sú menšinou, a teda vždy musia všetky svoje úradné a občianske záležitosti vybaviť v styku s etnocentrickou väčšinou, frustrácia sa ešte prehľbuje. Ak aj predpokladáme, že komunikačný styk je z oboch strán napriek všetkému korektný, ale pripomenieme väčšinovú nízku úroveň vzdelania rómskej menšiny, frustrácia je opäť na mieste.

Vlastná identifikácia sa deje pomocou neustáleho vnútorného dialógu, podporovaného i dialógom vonkajším. (Taylor, 2001, s. 48 - 49). Ak vonkajším dialógom nazveme protirómske protesty, stávanie múrov, prisúdenie identity „neprispôsobiví“ a „nevzdelaní“, getoizáciu spoločnosti a vnútorným dialógom nazveme pohrdanie sebou samým (ako dôsledok zneuznania kultúry), vytvára sa identita „my“ a „oni“. Dve oddelené skupiny, ktoré

– každý národ má svoju originalitu...má niečo jedinečné. Čo túto originalitu, prirodzený model prejavu obmedzuje, je konformita. (Taylor, 2001, s. 46 - 47).

3 Rainer Bauböck rozlišuje tri druhy multikulturalizmu: 1. Celebration multiculturalism – pozitívne ohodnocuje kultúrnu, náboženskú či etnickú rozmanitosť a považuje ju za prínos a obohatenie pre spoločné dobro. Pre jeho pozitívny charakter ho nazýva i pojmom „mixophilic“, neprináša však riešenia problémov. 2. Tolerantion multiculturalism, známy aj ako multikulturalizmus zo strachu – si uvedomuje, že rozdielnosť môže prinášať konflikty. Ide o minimalistický prístup, ktorý uznáva multikulturalizmus len ako prevenciu konfliktov, snaží sa o hľadanie a definovanie limitov tolerancie. 3. Recognition multiculturalism je prístup spájaný práve s menom C. Taylora, presadzuje politiku diferencie. Prijíma pozitívne ohodnotenie kultúr prvým typom, vníma aj obsahovú - hodnotovú odlišnosť, z ktorej má obavy konzervatívny prístup Tolerantion multiculturalism, avšak oproti nemu ide ešte hlbšie – snaží sa o pochopenie a uznanie, čo vyžaduje z týchto troch typov najväčšiu mieru osobnej angažovanosti. (Bauböck, 2011, s. 243 – 248).

4 Chápeme ako neúplné uznanie – formálne menšinu uznáme, avšak jej kultúru podceňujeme, hodnotíme etnocentricky.

sú si navzájom cudzie, nerozumejú si, majú odlišné hodnotové a normatívne rámce.⁵ Ak k tomu pridáme neúmerne politické zastúpenie, resp. nemožnosť jeho dosiahnutia (kvôli nejednotnosti, ale i kvôli nízkej vzdelanosti, ktorá v podstate neumožňuje sa v politike presadiť), natíska sa nám otázka – môžeme ešte hovoriť o štáte spoločnom? Ak by som bol Rómom, bolo by možné, že by moja odpoveď bola negatívna – tento štát by bol pre mňa cudzím. Preto „jeho“ pravidlá by nemuseli byť „našimi“⁶ pravidlami, jeho hodnoty „našimi“ hodnotami, demokracia by sa zdala byť len prázdnu deklaráciou.

Platí to i mimo formálnych pravidiel. Vzniká dvojité morálka – vzťah k „naším“ a k „cudzím.“ Boli by sme pokrytcami, ak by sme nepovedali, že to platí i opačne – veď kategóriu druhoradých občanov v štáte svojim laxným postojom uznávame.⁷

V súvislosti s vytváraním identity sa nám odкрýva ešte jeden problém, ktorý stojí viac ako za zmienku: protestov sa zúčastňujú i ľudia, ktorých za extrémistov nepovažujeme. Práve tento fakt znepokojuje médiá a odborníkov. Čo to znamená a prečo sa tak deje? Nesúvisí to tiež s neuznaním, resp. zneuznaním?

Na prvom mieste je potrebné podotknúť, že protestujúci nie sú jednoliatym kolektívom - jedná sa o jedincov, ktorí protestujú buď kvôli názoru alebo kvôli negatívnym skúsenostiam, prípadne chcú na problém upozorniť. Všetci však získavajú spoločnú nálepku „protirómski aktivisti“ (či už kvôli tomu, že ich tak označia médiá, oponenti, alebo organizátori sami, a pod.) Identita týchto ľudí, ktorí ešte nemajú rasistický názor, sa na základe tohto označenia môže meniť – so svojou nálepkou sa môžu stotožniť, môžu ju prijať (pri svojom zdôvodnení a obhajobe svojej účasti na proteste – pri presvedčaní iných o svojich dôvodoch presvedčia i sami seba). V dave sa teda vyskytujú i ľudia, ktorí sa necítia bezpečne – žijú v oblastiach, kde sa stretávajú s chudobou, nevzdelanosťou a s tým i často prichádzajúcou drobnou kriminalitou. Tieto znaky sa žiaľ často spájajú práve v rómskej menšine, ktorá sa z tohoto bludného kruhu nešťastia nedokáže a ani nemá ako vymaniť. Ak sa k týmto charakteristikám pridá nedôvera menšiny voči väčšine (kvôli zneuznaniu),

5 Okrem iného býva výsledkom mentálneho nastavenia sa na segregáciu pripisovanie viny menšine takmer za čokoľvek a vylievanie si zlosti. Pogromy na Židov sa v Európe opakovali pravidelne a ich príčiny boli vždy rovnaké. Netreba vari hovoriť o tom, že minorita sa preto pred majoritou uzatvárala sama a emancipácia jej jedincov vo väčšinovej spoločnosti bola vždy kontroverzným problémom (do liberálnej revolúcie v roku 1848 sa zapojili i Židia, výsledkom bol pogrom).

6 Z hľadiska príslušníka rómskej menšiny.

7 Ako môžeme vidieť v slovenskom filme režiséra Martina Šulíka – Cigáň (2011).

odcudzenosť prejavujúca sa na „my“ a „oni“, dvojitá morálka, nepochopenie kultúrnych prejavov – spomínaný nerasisticky zmýšľajúci občan si tieto znaky spojí a identifikuje sa s novou nálepkou (mnohí samozrejme ešte pred protestami). Táto nálepka rasistu už tak nebolí, pretože počtom získava na sile. O masovosti týchto protestov a o prítomnosti „obyčajných“ ľudí naviac informujú médiá, čím sa protirómske protesty nielen stávajú populárnymi, ale hlavne bežnými - „normálnymi“. Pre „váhavých“ umožňuje masovosť protestov na jednej strane vyjadriť svoj názor verejne, na druhej strane im dáva zabezpečiť anonymitu. Každopádne – protesty posúvajú mentálne hranice – to, čo bolo predtým z dôvodu politickej korektnosti verejným tajomstvom a bolo možné o tom hovoriť len doma v obývačke alebo pri pive, je možné dnes vyjadriť verejne.

Zhrňme si: na jednej strane máme extrémnu pravicu, popri nich máme občanov, ktorí protestujú proti svojmu zlému sociálnemu postaveniu (žijú v lokalitách chudoby a kriminality, kde sa necítia bezpečne, pričom sa tieto znaky často spájajú v rómskej menšine kvôli problému, ktoré sme popísali vyššie) – títo sa väčšinou stávajú protiromskými „my“ nevedome alebo z omylu alebo kvôli nesprávnemu zjednodušeniu; na tretej strane máme rómsku menšinu, ktorá v zdrvivúcej väčšine žije v extrémnej chudobe a nevie sa z nej vymaniť, naviac nemá dôvod byť k väčšine, od ktorej má zneuznanie, vyslovene priateľská.

Protestujúci by teda nemali protestovať proti Rómom, ale proti podmienkam, do ktorých je rómska menšina odsúdená, tieto je potrebné zmeniť. Na to, aby sme ich mohli zmeniť, potrebujeme porozumieť, v čom je jadro problému – a tým je zneuznanie, rozdelenie na „my“ a „oni“ a dôsledky, ktoré z toho vyplývajú.

Na to, aby toto zneuznanie a rozdelenie na „my“ a „oni“ prestalo, potrebujeme pochopiť, že nie sú cudzorodým prvkom – sú tu doma – veď tu žijú po stáročia. Zneuznanie môže prestať, ak uznáme problémy marginalizovanej skupiny a ak uznáme jej kultúru za nám rovnú. Susan Wolfová považuje za dôležité, aby sme sa s cudzou kultúrou mohli stretnúť - bez toho bude vždy cudzia. Ale ako, keď sú naše knižnice, učebnice i kurikulá vlastne segregované? O akých rómskych autoroch na literatúre⁸ sme sa učili? Nájdeme okrem „našich“ rozprávok v knižnici aj rómske? Koľkokrát sa v „našich“ dejinách stretneme aj

⁸ Taylor spomína podobný príklad - o arogancii európskeho bieleho sveta k iným kultúram, ktoré nielen potláča, ale ani nedokáže oceniť. V našich podmienkach by to napríklad mohlo znieť: Keď budú mať Rómovia svojho Tolstoj, zaradíme ho do učebníc literatúry. (Taylor, 2001, s. 59)

s rómskou menšinou?⁹ Registrovanie kultúry znamená jej existenciu a uznanie – a znamená jej prítomnosť. Pokus o uznanie tu však odкрýva ešte jeden problém, a síce uznanie týchto kultúrnych odkazov vydavateľmi, knihovníkmi či učiteľmi, ktorí ich pri výbere nemusia vôbec do tlače, knižnice či do kurikula zaradiť. (Wolfová, 2001, s. 97- 98)¹⁰

Avšak čo ak naozaj v súčasnosti rómska kultúra stagnuje? Väčšina ľudí v Čechách a na Slovensku sa s artefaktmi tejto kultúry nestretáva, jej prezentácia je minimálna.¹¹ V tejto súvislosti dáva zmysel výrok K. Marxa: „Ľudia musia mať možnosť žiť, aby mohli robiť dejiny.“ (Marx, 1961, s. 30). Jeho teória o materiálnej základni a duchovnej nadstavbe v tomto prípade určite platí: s prázdny m žalúdkom a v chatrči veľa kultúry nevytvoríme. Táto stagnácia je vodou na mlyn tým, ktorí rómsku kultúru dokonca popierajú. Niektorí obyvatelia v susedstve Rómov hovoria dokonca o ich primitivizme.¹² Z hľadiska snahy o politickú korektnosť by sme takéto výroky nemali akceptovať a to hlavne z dôvodu, že skúsenosti sa vždy týkajú jednotlivcov a nikdy nie celej skupiny, takže takéto zovšeobecnenia nie sú na mieste. Po druhé, by sme nemali zabúdať, že správanie príslušníkov iných kultúr hodnotíme z pohľadu svojej kultúry, preto je veľký predpoklad, že si správanie druhého zle vysvetlíme. Ak napriek tomu niektorí trvajú na tom, že ide o primitivizmus, opäť môže do tejto situácie vniesť viac svetla K. Marx svojím výrokom: „Život nie je určovaný vedomím, ale vedomie je určované životom.“ (Marx, 1961, s. 29). Pri spojení extrémnej chudoby, nízkej vzdelanosti, ujme na identite, vzájomnej odcudzenosti a dvojitej morálke môžu príslušníci jednej kultúry druhým dávať najavo signály neúcty i nepriateľstva – tie môžu byť rôznej intenzity podľa miery odcudzenia, traumy či hnevu.¹³

Zneuznaní a neuznaní

Štát a jeho predstavitelia sa tu dostávajú do zložitej situácie: hoci sa zdá, že ČR, SR i EÚ rozumejú potrebe vymaniť rómsku menšinu z extrémnej chudoby a financujú politiku

9 Napriek tomu, že máme od stredoveku spoločné dejiny.

10 Taylor však zaradenie do kánonu kritizuje – opäť totiž posudzujeme diela marginalizovanej menšiny podľa našich kritérií, čím sa opäť dostávame do nadradenej pozície.

11 Povedomie o rómskej kultúre sa spája u bežného človeka najviac s hudbou či kováčstvom.

12 Na Slovensku je mediálne známy hlavne prípad Dobrovodský, ktorý prítomnosť Rómov v bezprostrednom susedstve neuniesol a zdedený dom po rodičoch opustil. Angažuje sa v extrémnej pravici.

13 Treba pripomenúť, že podobné signály môžeme vnímať i z druhej strany, hlavne od pravicových extrémistov.

pozitívnej diskriminácie, táto politika sa ukazuje byť neefektívnou.¹⁴ Protestujúci demonštrujú proti Rómom namiesto toho, aby demonštrovali proti nefunkčnému štátu, resp. aby sa ho snažili zmeniť. Mnohí rezignovali a od Európskej únie, či od vlády pomoc neočakávajú. V Košiciach bol medzi obyvateľmi väčšinovej a minoritnej rómskej spoločnosti postavený múr, ktorý¹⁵ postavila dokonca miestna samospráva.¹⁶ Európska komisia vyjadrila pobúrenie a mestu nariadila múr ihneď zbúrať. Tu prichádza k zaujímavému momentu: napriek tomu, že štát nedokáže zaistiť občanom bezpečnosť,¹⁷ ešte i bráni riešeniu, ktoré si občania (takmer sami) zabezpečili. Je potrebné tu vysloviť niekoľko poznámok: Je viac ako jasné, že múr okrem toho, že je „ochranou“, je i múrom „protirómským“ a v praxi segreguje, čo má negatívne mentálne dopady, teda je proti princípom nediskriminácie, a teda ako riešenie určite nie je správne. Na druhej strane, patria práva na bezpečnosť, či právo na ochranu svojho majetku k základným ľudským právam. Európska komisia dala jasne najavo, že diskriminačné opatrenia nebude tolerovať, nedala však vôbec najavo, že dotknutí občania

14 Príklad zo Slovenska: hovorca Združenia obcí Roma Slovakia Radoslav Ščuka: „Je bežnou praxou, že obce vykazujú rekonštrukcie ciest ako rómske projekty len na základe toho, že v obci žijú Rómovia“. Toto len zhoršuje spolužitie Rómov s väčšinovým obyvateľstvom. Nerómovia si myslia, že tieto peniaze išli na Rómov, no pritom veľká časť sa použije na projekty s minimálnym dopadom na Rómov.“ <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/169469-romovia-hrozia-bruselom-pytaju-sa-kde-su-miliony-eur-na-projekty/>

15 Zaujímavosťou je, že múr nepostavili občania, ale mestská časť Košice – Terasa. Múr bol postavený na žiadosť občanov kvôli obavám o svoju bezpečnosť a ochrane svojho majetku (autá na parkovisku). <http://kosice.korzar.sme.sk/c/6906640/zburajte-protiromsky-mur-v-kosiciach-vyzyva-brusel.html>

16 Čo sa zdá v rozpore s vyššie spomenutým výrokom o rezignácii voči pomoci štátu. Treba mať však na pamäti, že predstavitelia samosprávy nemajú to „šťastie“, že sú od svojho voliča ďaleko, ako napríklad europoslanci, poslanci, či vláda, a preto v záujme svojho znovuzvolenia niekedy musia i konať. To, že starosta, dokonca kresťanský demokrat, na žiadosť občanov postavil múr, ktorý je v rozpore s princípmi EÚ i ústavy, svedčí o tom, že ani on nemôže čakať financie, pomoc od nikoho a musí situáciu riešiť s prostriedkami, ktoré má k dispozícii (lacné a rýchle riešenie). Rezignácia sa teda prejavuje i na najnižšej úrovni štátu.

17 Voči kriminalite, ktorú páchajú jednotlivci kvôli chudobe a možno i na protest proti svojmu zneuznaniu a jeho traumatizujúcim a pretrvávajúcim dôsledkom. Násilie zo strany Rómov nám môže pomôcť čiastočne osvetliť B. Sutor, podľa ktorého musia byť pri legitímnom násilí splnené tieto podmienky: „Musí zde být trvale přítomné závažné bezpráví státních orgánů, např. hrubé porušování lidských práv nebo poškozování obecného dobra. Možnosti dosažení jiné legální nápravy musí být vyčerpány nebo být naprosto beznadějně. Musí existovat oprávněná naděje na úspěch odporu. Prostředky, kterých má být použito, zejména prostředky násilí, musí zůstat omezeny na nutnou míru (princip odpovědnosti)“ (Sutor 1996, s. 210). Napriek tomu, že rómski chlapci asi nečítali Sutora, v spojitosti s vyššie napísaným sa obávame, že sa ich násilie dá pochopiť: Po prvé - hlavne na Slovensku sme svedkami násilia a šikany Rómov zo strany polície (prípady šikany rómskych chlapcov na košickej policajnej stanici – museli sa navzájom fackovať, bozkávať, visieť dole hlavou z balkóna, apod. Video, ktoré si policajti točili, uniklo na internet. (Nicholson 2012) Po druhé – možnosti nápravy či zlepšenie zlej situácie je v nedohľadne. Ak pripojíme dvojitú morálku prameniaku z „my“ a „oni“, ich násilie sa žiaľ dá pochopiť. C. Taylor vidí násilie v kolonizovaných krajinách ako nástroj pre zrušenie vlastného obrazu seba samého ako kolonizovaného a menejcenného (Taylor, 2001, s. 81-82), čo môže byť tiež vysvetlením alebo možno i očakávaním toho, čo sa deje (udeje) u nás.

majú právo chrániť svoju bezpečnosť (a majetok). Právnik by povedal, že v prípade kolízie noriem by riešením mal byť princíp balansu (do úvahy by sa mali brať práva obe, nie iba jedno právo), k čomu neprišlo, pretože komisárka ostala pri direktíve odstránenia múru. Neprišlo však ešte k niečomu inému – a to k deklarácii uznania problémov dotknutých občanov. Ak uplatňujeme politiku diferencie, títo občania by mali byť do nej zahrnutí tiež, pretože sú tiež skupinou, ktorej sa týkajú dôsledky zneuznania menšiny rómskej¹⁸ (i dôsledky vlastného neuznania). Tiež sa teda môžu cítiť občanmi s neuznanými problémami a právami, občanmi druhej kategórie, čím sa dostávajú na druhú stranu - k znevýhodnenej menšine. To môže byť ich dôvodom k účasti na ďalších protestoch.

Záver

Spomenuté javy, ktorých sme dnes svedkami - zneuznanie rómskej menšiny a jej dôsledky, zjednodušujúci extrémny prístup, pokračujúca getoizácia spoločnosti, obrovská korupcia a nefunkčnosť štátu, eskalácia napätia (rasizmus na internete pripomínajúci rasizmus v novinách pred druhou svetovou vojnou)¹⁹ a násilie²⁰ (útoky na rómsku menšinu - sériové vraždy v Maďarsku, či podpaľačstvo domov v Čechách, pochody extrémistov s mačetami apod.) žiaľ nedávajú veľký priestor k pozitívnemu hodnoteniu takmer štvrtstoročnej histórie našich republík, práve naopak. Je viac ako jasné, že dnes sa už nemôžeme spoliehať na náš výkon moci, ku ktorému pristúpime raz za štyri roky – je potrebné pristupovať k týmto

18 Aj keď sú súčasťou zneuznania rómskej menšiny.

19 V stovkách článkoch o Židoch sú pomenovania Židov na stránkach denníka Slováčok už v rokoch 1919-1924: „prijavice, vypasení Židia a židulience, pažraví, bacil, paraziti, špekulanti, vysávači, nepriatelia, provokatéri, opálení, tmavší, zberba, škodcovia, vyžieranie, atď. (Mlyneková, 2012, s. 7- 10). Dnešné ponímanie Rómov na sociálnych fórach je podobné až totožné: „z našich daní“, „paraziti“, „na náš úkor“, „oni a my“, ale samozrejme i vulgarizmy a mnohé iné. Netreba však zabúdať i na našu bežnú komunikáciu, v ktorej sa chceme vyhnúť kolektívnemu označovaniu Rómov, mnohí preto, aby neboli označení za rasistov. Označujeme ich prezývkami a zosmiešňujúcimi pomenovaniami, pri ktorých je každému jasné, nielen o čo ide, ale aj ako: slovom majú negatívnu konotáciu. Máme samozrejme na mysli pomenovania „neprispôsobiví“, „problémoví“, „spoluobčania“, a pod. Fedor Gál spochybňuje aj pojem „rómsky problém“, v čom mu v návaznosti na teóriu „zneuznania“ C. Taylora dávame za pravdu. V tejto súvislosti je zaujímavé uviesť názor M. Mlynekovej, podľa ktorého sa antisemitizmus prejavil pri tvorení slovenskej identity – uľahčoval Slovákom identifikáciu „v zmysle „my“ čestní, spravodliví, statoční, ukrivdení či ukrátení a trpiaci versus „oni“ Židia ako stelesnenie zlého, nečistého, podlého, profitujúceho na úkor slovenského kresťana.“ (Mlyneková, 2012, s. 8) Túto identifikáciu zároveň komentuje: „Ak je nacionalistické ctenie prebúdzané takýmto spôsobom, hrozí eskalácia otvoreného antisemitizmu aj s jeho agresívnymi sprievodnými javmi.“ (Mlyneková, 2012, s. 8). Majú rasistické vyjadrenia na sociálnych sieťach súvis so sériami vražd Rómov v Maďarsku (vznikol o tom film *To je len vietor*), či podpaľením domu v Čechách (o ktorom vznikol projekt a film: *Pre Natálku*)?

20 Násilie sa podľa H. Arendtovej objavuje tam, kde slabne moc, resp. kde je ohrozená (Arendtová 2004, s. 43), čo tiež potvrdzuje nízka funkčnosť ČR i SR: po uliciach pochodujú ozbrojení extrémisti, ľudia žijúci vedľa osád sa necítia bezpečne, obe skupiny vytvárajú domobrany...

problémom aktívnejšie. A to nielen kvôli nám samým. Pripomeňme pre tento účel známy Hegelov výrok o výchove: „Na dotaz jedného otca na najlepší spôsob, jak mravně vychovat svého syna, odpověděl pythagorejec: když z něho učiníš *občana státu s dobrými zákony*.“ (Hegel, 1992, s. 194) Za dvadsať rokov samostatnosti ČR a SR vyrástla celá jedna generácia - opýtajme sa, v akých zákonoch táto generácia rástla? Čo je ich výsledkom? Rozdelenie na skupiny „my „a „oni“? Akú mravnú výbavu táto generácia obdržala? Výbavu dvojitej morálky? Akú našu aktivitu videla táto generácia pri hľadaní odpovedí a riešení tohto problému? Ako sa naša nečinnosť odrazila na ich identite?

Súhlasíme s Hegelom, že človek je predovšetkým tým, čo činí, či s Marxovou požiadavkou meniť svet. Neexistuje iná možnosť, ako si uvedomiť našu spoluzodpovednosť a prejsť k osobnej angažovanosti (J. P. Sartre), ak nechceme, aby nás budúce generácie vnímali ako nových česko - slovenských „bystanders.“

Keďže formálne uplatňovanie princípu rozmanitosti neprináša svoje ovocie, potrebujeme zneuznaným a neuznaným menšinám preukázať naše uznanie, čím môžeme otvoriť cestu k vzájomnej komunikácii a následne k možnosti participovať na riešení spoločných problémov. Paralelným uplatňovaním environmentálnych princípov, ktoré tvorili naše hodnotové okuliare od prvých riadkov tohoto textu (komunikácia, participácia, kontextualita, solidarita a ďalšie) snáď môžeme predísť ďalším zmareným životom, ktoré v súčasnosti naberajú na počte.

Zoznam citovanej literatúry

ARENDOVÁ, H. 2004. *O násilí*. 2. vyd. Praha: Oikoymenh. 78 s. ISBN 80-7298-128-5.

BAUBOŮCK, R. 2011. *Beyond culturalism and statism: liberal responses to diversity*. In *Multiculturalism. Critical Concepts in Sociology*. Volume IV. New York: Routledge. 2011. s. 243 – 248. ISBN 978-0-415-48612-5.

GÉCZIOVÁ, K. *Zbúrajte protirómsky múr v Košiciach, vyzýva Brusel*. [online]. SME. [29.09.2013]. Dostupné na internete: <http://kosice.korzar.sme.sk/c/6906640/zburajte-protiromsky-mur-v-kosiciach-vyzyva-brusel.html>.

HEGEL, G.W.F. 1992. *Základy filozofie práva*. Praha: Academia. 378 s. ISBN 80-200-0296-0.

MARX, K. 1961. *Nemecká ideológia*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry. 581 s.

MLYNEKOVÁ, M. 2012. *Židia na stránkach denníka Slovák 1919-1924: výrazové prostriedky, parazitológia a absurdné obvinenia*. In *Civitas – časopis pre politické a spoločenské vedy*. ISSN 1335-2652, 2012, r. 18, č. 42 – 1/2012., s. 7-10.

NICHOLSON, T. 2013. *Video o zneužívaní rómskych detí ako zdroj nádeje*. [online]. SME. [29.9.2013]. Dostupné na internete: <http://nicholson.blog.sme.sk/c/338246/Video-o-zneuživani-romskych-deti-ako-zdroj-nadeje.html#ixzz2gMKqar2z>.

SITA. *Rómovia hrozia Bruselom, pýtajú sa, kde sú milióny eur na projekty*. [online]. Pravda. [29.09.2013]. Dostupné na internete: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/169469-romovia-hrozia-bruselom-pytaju-sa-kde-su-miliony-eur-na-projekty/>

SUTOR, B. 1996. *Politická etika*. Praha: OIKOYMENH. 391 s. ISBN 8086005178.

TAYLOR, C. 2001. *Politika uznání*. In *Multikulturalismus. Zkoumání politiky uznání*. Praha: Filosofia – nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR. 2001. s. 41-90. ISBN 80-7007-161-3.

VÁROSS, M. 1970. *Úvod do axiológie*. Bratislava: Nakladateľstvo Epoque, 1970. 354 s.

WOLFOVÁ, S. 2001. *Komentář*. In *Multikulturalismus. Zkoumání politiky uznání*. Praha: Filosofia – nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR. 2001. s. 91-102. ISBN 80-7007-161-3.